

**Редакція польсько-українського журналу
«Nauki Społeczno-Humanistyczne / Соціально-гуманітарні науки /
Social and Human Sciences» (ISSN 2391-4165)
Український державний університет імені Михайла Драгоманова
Державна наукова установа «Інститут інформації, безпеки і права
Національної академії правових наук України»
Полтавський інститут економіки і права Університету «Україна»**

СОЦІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО: ОРГАНІЗАЦІЯ, БЕЗПЕКА, ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Монографія

За загальною редакцією В. Бебика та Н. Мякушко

**Варшава — Київ
Талком
2025**

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА (Бебик, Валерій; Мякушко, Надія)	5
I. СОЦІАЛЬНЕ СУСПІЛЬСТВО І СОЦІАЛЬНА ПОЛІТИКА В СУЧАСНИХ УМОВАХ	8
1.1. Соціальна держава і соціальне суспільство (Бебик, Валерій)	8
1.2. Соціальна політика в сучасних умовах (Сіленко, Алла)	17
1.3. Соціальні технології інформаційно-знаннєвого суспільства (Анісімович-Шевчук, Ольга)	30
II. СОЦІАЛЬНЕ УПРАВЛІННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	47
2.1. Соціальні аспекти глобального розвитку у концепціях західних глобалістів (Пересипкіна, Ірина)	47
2.2. Інтелектуально-освітній менеджмент в умовах глобалізації (Бебик, Валерій; Мякушко, Надія)	57
2.3. Нормативно-правові засади цифровізації соціальної сфери (Салата, Назар)	68
III. СОЦІАЛЬНІ ТА БЕЗПЕКОВІ МОДЕЛІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА	80
3.1. Типологічні соціокультурні особливості іранської та турецької моделей модернізації: порівняльний аналіз (Латигіна, Наталія) ...	80
3.2. Єменська і німецька соціальні моделі в умовах переходу до багатополярного світоустрою (Аулін, Олександр; Ауліна, Олена)	97
3.3. Трансформація сприйняття французьким суспільством безпекової ситуації в Європі (Шевченко, Юлія)	107
3.4. Тероризм як прояв діалектики страху і віри в людському бутті (Коломієць, Олександр)	115
3.5. Форми прояву та види тероризму в сучасних міжнародних відносинах (Черненко, Олена)	123
IV. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ	134
4.1. Ідеал соціальної захищеності як ціннісна орієнтація сучасного світового господарства (Вихованець, Зоріна)	134
4.2. Здоров'язберігаюча компетентність як основа програм соціально-психологічної реабілітації (Васюта, Олена)	141
4.3. Особливості консультування в методі транзакційного аналізу (Клименко, Юлія; Шевчук, Оксана)	149

IV. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ЛЮДИНИ

4.1. ІДЕАЛ СОЦІАЛЬНОЇ ЗАХИЩЕНОСТІ ЯК ЦІННІСНА ОРІЄНТАЦІЯ СУЧАСНОГО СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

(Вихованець, Зоріна)

Кожна держава сучасного світу в умовах глобалізаційних перетворень постійно попадає в певні лінії напруги з періодичними загостреннями та вибухами у вигляді локальних конфліктів і війн. Відповідно історично незмінною залишається проблема виживання і соціального захисту як окремої людини, так і населення країни в цілому. Повномасштабна війна України проти Російської Федерації за свій суверенітет і територіальну цілісність підняла проблематику соціального захисту населення до «червоного» рівня напруги, а хвилі шквального цунамі розійшлися по всій земній кулі. Довосенний період державного будівництва вирізнявся малоефективними результатами дій та рішень у соціальній політиці, наявністю в ній колосальної корупційної складової, у цілому невизначеною орієнтацією на конкретну модель соціально-економічного розвитку. Сьогодні військовий стан додатково стає безпрецедентним викликом для виживання кожного громадянина України, а наступним випробуванням буде нестабільна соціально-економічна ситуація повоєнного відродження країни, де в особливо критичній ситуації опиняться соціально незахищені верства населення. «Чуття справедливості потрібне окремій державі у трьох її завданнях: при заснуванні демократії, в її інституційному та законодавчому розвитку і для дій у межах функціонування інституцій і законів» [2, с. 315], — такий підхід повністю імponує внутрішньому суперечливому стану українського суспільства. Зрозуміло, що мова не йде тільки про систему соціального захисту в Україні, хоча необхідно відмітити неймовірне досягнення державної соціальної політики березня-квітня 2022 року, коли люди вчасно отримували пенсії, соціальні виплати та заробітну плату в бюджетних організаціях у момент критичної ситуації повномасштабного вторгнення ворога. Метою нашого аналізу є спроба дослідити проблему соціальної захищеності людини у світі різноманітних цивілізаційних викликів, які стосуються не тільки матеріальної підтримки її існування, а й комфортного соціокультурного простору для повноцін-

ного розвитку особистості та збереження глибинного ментального підґрунтя свого роду задля стабільного майбутнього держави.

В умовах розгортання глобалізованого світу зростає значення і визнання міждисциплінарних досліджень проблеми впливу ціннісно-світоглядних пріоритетів як індивідуального, так і суспільного характеру на процес цивілізаційного поступу. Важливою ознакою сучасних аналітичних досліджень соціально-економічної системи стає їхнє поступове звільнення від механічної моделі використання моральних норм у межах економічного сцієнтизму та надання нової якості структурам, які б відповідали сучасним вимогам інформаційного суспільства. Зазначені підходи знаходять своє відображення у працях таких західних філософів, як Дж. Ролз, Д. Белл, Ф. Хайек, П. Фесрабенд, Дж. Сорос, Р. Нозік, П. Козловски та ін. Базовими для даного дослідження стали праці теоретико-методологічного рівня таких відомих українських філософів як Н. П. Доній, С. Б. Кримський, М. І. Михальченко, М. В. Попович, О. В. Тополь та багатьох інших. У процесі звернення до української філософської традиції було з'ясовано, що ідеї соціальної захищеності людини та економічної справедливості в культурі Київської Русі представлені у таких відомих пам'ятках як «Правда Руська», де було засвідчено наявність першої вітчизняної соціальної платформи, та економічному «молінні» Данила Заточника. Подальший аналіз особливостей розвитку принципів соціальної справедливості спостерігається у світоглядних підходах С. Оріховського-Роксолана, І. Вишенського, П. Могили, Л. Барановича, І. Гізеля, Ф. Прокоповича, Г. Сковороди та інших українських мислителів різних історичних епох.

Звертаючись до сучасної проблематики теоретико-методологічних підходів у сфері соціальної захищеності людини в суспільстві, можемо виділити структурно-функціональний, конфліктологічний, психодинамічний, а також конструкціоністський напрями (Дж. Кітсьюз, Дж. Бест, Дж. Холстайн). Всі вони зосереджують дослідницьку увагу на природі соціальних проблем та механізмах їхнього ефективного вирішення. У свою чергу, основним завданням соціальної роботи в ХХІ ст. стає «подальший розвиток й удосконалення наявних форм, методів, способів і прийомів діяльності, що використовуються фахівцем для вирішення соціальних проблем клієнтів, стимулювання активізації їхніх сил для зміни несприятливої життєвої ситуації. Подальша розробка методів соціальної роботи зумовлена й необхідністю науково-дослідних пошуків з боку фахівців як у рамках суспільства, так й у масштабах малих груп» [5, с. 32].

Отже, у глобальному суспільстві високих технологій система соціального захисту набуває дуалістичного характеру: з одного боку, соціальна політика переслідує мету підтримання та розвитку здібностей людини для самореалізації меншої найбільш активної та конкурентно-орієнтованої частини працездатного населення, а з іншого, залишається суттєвий сегмент нужденних громадян, які так само мають право на відповідну долю суспільних благ. Безперечної актуальності сьогодні набуває тематика вирішення історичної дилеми ефективного співіснування діаметрально протилежних соціальних полюсів сучасного соціуму, а також знайти шляхи встановлення їхнього суспільного порозуміння в складних умовах глобалізованого світу та гарантувати людству впевнений шлях у майбутнє.

Дослідження проблеми соціальної захищеності людини безпосередньо спирається на системний аналіз соціально-економічної ситуації певної країни з урахуванням історичних особливостей процесу інтегрування даного соціокультурного простору в цивілізаційний процес. Важливо розрізняти типи соціально-економічних етапів розвитку, вивчати специфіку поведінки людини у різних історичних обставинах, аналізувати пролонгований результат впливу таких ситуацій на становлення соціуму. Наприклад, процес формування культури соціального захисту в системі державних інституцій виділяється в окрему діяльнісну сферу з відповідним правовим забезпеченням лише в період розвитку капіталістичних відносин і вперше аналізується в роботах Д. МанDEVІЛЯ. Далі питання процесу моральної нейтралізації максимального досягнення прибутку та соціального звільнення працівника розглядається у контексті системи прав власності в роботах Г. Гегеля та І. Фіхте, а «чисте підприємництво» знаходить своє пояснення в максимі «категоричного імперативу» І. Канта, який за визначенням створює механізм відповідності реальних мотивів поведінки людини всезагальному моральному закону: «вчиняй так, щоб ти завжди відносився до людства і в його обличчі, і в особі будь-кого іншого так само як до цілі та ніколи не відносився б до нього тільки як до засобу» [3, с. 270]. Якщо людина буде зневажати даний принцип, то вона не тільки затримає цивілізаційний поступ, а просто не зможе вижити, тобто забезпечити собі певний соціальний захист. І. Кант шукає етичний консенсус, який погодив би між собою такі двоєдині складові як цинічний практицизм людини й ефективний ціннісний підхід свободного вибору. Поступово створюється відповідні можливості такого поєднання в якісно нових умовах глобалі-

зованого світу, тобто виникає ситуація об'єднання на основі демократично-правових норм індивідуальних бажань кожного суб'єкта громадянського суспільства з базовими матеріально-ціннісними надбаннями певної держави. По-суті, поступово нівелюється механізм примусу окремої людини, завдяки тому, що моральні принципи стають загальновизнаними та нормативно обумовленими, а їхні критерії раціональності виводяться з об'єктивних цілей індивіда.

Завжди соціальна справедливість, як базовий принцип соціального захисту, вважалася одним з регуляторів взаємовідносин між людьми з приводу розподілу, перерозподілу, обміну, дарування, а також була головним атрибутом структури соціальних цінностей. В умовах сучасного цивілізаційного поступу принцип соціальної справедливості набуває статус визначальної норми суспільного життя, як міри соціального добра для кожного, завдяки пропорційному співвідношенню заслуг людини перед суспільством та винагороди за них. Історично соціальна справедливість аналізувалась у формі вирішення проблеми рівності людей, а перший її зміст був відображеним у древньому звичаї взаємної відплати, тобто поступай по відношенню до інших так, як вони поступають по відношенню до тебе — це правило тальйону (від лат. *Talio* — помста). Але яким-би не було бажання людей в забезпеченні соціальної справедливості тільки завдяки зовнішньому розподіленню благ в системі тальйону, воно не враховує внутрішні зміни суспільних відносин на основі принципової взаємодії у площині «добро — зло». У даному контексті необхідно відзначити, що у вітчизняних реаліях варварської повномасштабної війни наше суспільство у тій або іншій формі «українського масаду» знову до нього повертається, як до одного з правил взаємовідносин між людьми на рівні стереотипу. Коли йдеться про генезу поняття абсолютності етичних норм на нашій території вважається, що їхню основу створюють незмінні християнські уявлення про благочестя й гріховність, а розуміння соціальної справедливості виходить на проблему боротьби «добрих» та «злих» начал у людині. Такі уявлення є дещо спрощеними, бо на відміну від західноєвропейського підходу того часу, де суспільство розглядалось, як природна форма невпинної війни без переможців та переможених, вітчизняні мислителі заперечували механічний характер суспільного життя, екзистенціальний стан людини має родинно-генетичну основу. Вони розглядали взаємовідносини на засадах обміну діяльністю, тобто люди об'єднуються між собою завдяки різним видам суспільної діяльності

в специфічні соціальні групи. Більше того, в українських землях було характерним явищем постійний перехід, наприклад, селян до складу козаків, а ті часто переходили у стан міщан, причому «духовна еліта» складалася з вихідців із різних соціальних верств.

Отже, саме в українських землях починається процес формування індивідуальної господарської свободи, конкуренції, власності тощо, що складає сучасну основу розвинутого ринкового господарства з яким безпосередньо пов'язана категорія соціальної справедливості.

Сучасний політичний контекст проблеми соціальної справедливості та захищеності людини аналізується з точки зору вирішення дилеми між пріоритетом сильною влади і свободи людини у суспільстві. Історичний аспект ідеї свободи завжди асоціюється з соціальним незадоволенням та революційними катастрофами, які спрямовані на досягнення ідеальної рівності в суспільстві. Прикладом можуть бути уявлення про соціальну рівність у період так званого соціалістичного будівництва, коли політичні заборони, правова несвобода та інші вади суспільного життя не відвертали великі маси населення від ідей комуністичного майбутнього. У даному випадку звинувачення народних мас у неможливості зрозуміти реалії свого життя, часто видається за «нелюбов» до демократичних свобод і пропонується політика їхнього просвітництва. Такий підхід нагадує марксистську доктрину виправлення народних мас, які не усвідомлюють своїх інтересів, і методологічно від нього не відрізняється. Сучасний спрощений підхід до ситуації прив'язаності певних верств населення до ідеалу рівності за рахунок обмеження їхніх прав і свобод лише підтверджує висновок про те, що будь-який суспільний стан не може бути ідеальним і задовольнити вимоги всіх людей одразу. В умовах глобалізації відбувається процес формування простору відкритого публічного спілкування, який створює нові реалії сучасного демократичного суспільства, а «складовими такого інституційного механізму реалізації свободи можуть бути автономні соціально-комунікативні інститути, ліберально-демократичне державне регулювання та наявність громадянського суспільства з широкими нормативно-правовими повноваженнями і утвердженими правилами відповідальності для всіх членів суспільства» [1, с. 8]. Свобода через рівність і завдяки їй, свобода в рівності була ідеалом багатьох людей, але вони відкинули інше важливе положення — свободу бути нерівними, а, відповідно, можливості бути краще ніж є сьогодні.

Отже, сприйняття та оцінка принципу соціальної справедливості може змінюватися як стихійно, так і свідомо, але конкретне розуміння

таких підходів залежить від історично сформованого світогляду, правил життєбудівництва і народних звичаїв. В умовах сучасного цивілізаційного поступу, коли відповідні звичаї можуть мати сумнівний стосовно морально-етичних принципів характер, стає суспільно прийнятним процес поступових змін таких правил заради загальноновизнаних стандартів справедливості.

Спроби гуманітарного вирішення протиріччя між станом соціальної захищеності людини і сучасним механізмом функціонування ринкової економіки піддають сумніву не тільки кейнсіанську та неокейнсіанську модель державного втручання, а й інші форми впливу на сферу соціально-економічних відносин, покладаючись на стихію конкурентної боротьби. Такі моделі забезпечують принцип реалізації господарської свободи, але у практичному плані призводять до непередбачуваних результатів суспільного визнання, яке пов'язане з тим, що конкуренція може створювати ситуацію ворожнечі та агресії у стосунках між людьми. Ф. Хайек заперечує такий варіант розвитку подій і стверджує, що конкуренція і ринок у кінцевому результаті призводять до економічного процвітання, благами якого можуть користуватися всі громадяни, включаючи постраждалих у процесі конкурентної боротьби, саме за рахунок ефективного функціонування системи соціального захисту.

Відомий сучасний філософ Дж. Ролз порівнює справедливість з істиною: так само як істина є головною доброчесністю думки, так само справедливість є першою доброчесністю суспільних інститутів. Справедливість розуміється ним не тільки як чесність і правильність, а як процесуально-конституційна система правових норм. Соціально-політична концепція справедливості головним принципом залишає чесність з необхідними складовими процедурного характеру, пропонує обов'язкову наявність принципу рівності. Виходячи з таких міркувань, Дж. Ролз дотримувався принципу справедливого розподілу суспільних благ, який має відбуватися з рівною користю для всіх членів суспільства: «кожна особистість володіє заснованою на справедливості недоторканністю, яка жодним чином не може бути порушена навіть процвітаючим суспільством» [4, с. 19]. Враховуючи зазначені положення теорії справедливості Дж. Ролза, можна сформулювати два визначних соціальних принципи громадянського життя. Перший пов'язується з правом кожної людини мати рівні можливості за рахунок функціонування значного простору базових свобод, але за умови нормативного забезпечення можливості користування

подібними правами всіма членами суспільства. Другий принцип має забезпечити таку конкурентну організацію соціальної й економічної нерівності, щоб можна було визначити об'єктивні переваги найбільш успішних суб'єктів підприємницької діяльності. Причому характер таких тез не завжди сприймається безперечно, наприклад, альтернативний проєкт теорії справедливості пропонується в концепції Р. Нозіка. Закріплюючи за державою роль «нічного сторожа», функцією якого є контроль над законодавчою системою і прагнення забезпечення повної безпеки громадян, визнається право на суспільний авторитет лише власників, тобто встановлюються жорсткі межі для соціально-економічної мобільності людей даної спільноти. Таке економічне співвідношення рівності і соціальної справедливості повинно мати конструктивний характер нерівності в господарській мотивації і економіко-правових можливостях, офіційно закріплених у суспільстві та відповідному розподілі матеріальних і духовних благ. Як бачимо, рівність не завжди і не для всіх виступає пріоритетом, а тому рівність у соціально-економічній сфері не може бути досягнута ціною обмеження економічної активності та виправданням низького рівня життя більшості громадян. У свою чергу, нерівність у матеріальних статках може бути основою компенсації переваг для кожної людини, наприклад, високому прогресивному податку на багатство. Однак, у разі високого рівня оподаткування для забезпечення громадян, без відповідної моральної й соціальної мотивації економіко-господарської діяльності, такі умови нерівності будуть несправедливими вже по відношенню до них.

Отже, процес формування ціннісної моделі сучасного соціального захисту людини повинен базувати на таких положеннях комплексного підходу: по-перше, досягнення етичного консенсусу між цинічним практицизмом людини та свободою вибору у соціально-економічній діяльності задля досягнення основних принципів соціальної справедливості; по-друге, оформлення нормативно-правового забезпечення формування своєрідної «конституції свободи» як морального виміру господарської діяльності людини в глобалізованому світі, що пов'язує собою дві такі найважливіші складові, як добро та користь; по-третє, суспільне визнання основних критеріїв економічної справедливості як вирішення проблеми «власності» і «влади» в національно-культурному, історичному та політичному розрізі; по-четверте, розробка програмної стратегії соціальної захищеності людини у післявоєнний період, яка має бути дарованою кожному громадя-

нину країни, сприяючи тим самим цивілізованому повороту до національно-культурного самозабезпечення свого народу в контексті світових соціально-економічних надбань та творчої реалізації особистості в різних сферах суспільного та індивідуального життя.

Список використаних джерел та літератури

1. Герасимова Е.М. Доктрина реалізації свободи в демократичному суспільстві: ідеал і реальність // Вісник Національного авіаційного університету. Серія: Філософія. Культурологія: Збірник наукових праць. Вип. 2 (32). К.: НАУ, 2020. С. 5–9.
2. Гьофе О. Демократія в епоху глобалізації. Київ: ППС-2002, 2007. С. 315.
3. Кант И. Приложение к «Наблюдениям над чувством прекрасного и возвышенного». Соч. В 6 т. М., 1964. Т. 2. 436 с.
4. Ролз Дж. Теория справедливости. Новосибирск: Изд-во Новосибирского ун-та, 1995. 536 с.
5. Соціальна робота зі спеціальними групами клієнтів: навчальний посібник / Герасимова Е.М., Доній Н.Є., Тополь О.В. Чернівці: ЧНТУ, 2015. 154 с.

4.2. ЗДОРОВ'ЯЗБЕРІГАЮЧА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПРОГРАМ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

(Васюта, Олена)

Війна в Україні стала випробуванням для людства на всіх його рівнях: міждержавному, міжнаціональному, міжрегіональному, міжособистісному. Зруйновані не лише міста, села, інфраструктура, школи і будинки, але й долі та життя людей, їхні соціальні зв'язки, сталий устрій існування, впевненість у завтрашньому дні і в самому собі, своїх силах, своїй цінності.

Довготривалість та запеклість бойових дій на території України породжує все нові виклики як для соціально-економічної сфери держави, так і для фахівців у галузі соціально-психологічної роботи, допомоги, реабілітації та соціального забезпечення, адже пролонгованість такого стресу у часі негативно впливає не лише на психоемоційний стан людей, але і цілісність їхньої власної психологічної «Я»-конструкції. Під час таких подій, не залежно від того, де перебуває людина і чи є безпосередній ризик для її життя, вона починає ототожнювати себе з усім народом і переживає страшенний біль, приймаючи чужі